

סוגיא ז': דין טלית שנקרעה

א. סוגיית הגמרא ושיטת רש"י

בבבלי מנחות (מא, א-ב):

אמר רחבה אמר ר' יהודה: טלית שנקרעה, חוץ לשלש - יתפור, תוך שלש - לא יתפור. תניא נמי הכי: טלית שנקרעה, חוץ לשלש - יתפור, תוך שלש - רבי מאיר אומר: לא יתפור, וחכ"א: יתפור; ושון, שלא יביא אפילו אמה על אמה ממקום אחר ובה תכלת ותולה בה; ושון, שמביא תכלת ממקום אחר ותולה בה, ובלבד שלא תהא מופסקת.

רש"י מפרש שדינו של רב יהודה אינו אלא גזירה שמא יבוא להשתמש בחוט התפירה בתור אחד מחוטי הציצית, והציצית תהיה פסולה, מדין 'תעשה ולא מן העשוי', משום שחוט זה לא נתלה בבגד לשם מצוות ציצית. הסבר זה מופיע גם בפירוש רבנו גרשום.

נראה שרש"י רואה את המקור לפירושו הנ"ל מהסברו של רבא לגזירת סדין בציצית לעיל (מ, ב) 'שמא יקרע סדינו בתוך ג' ויתפרנו, שגם שם הסביר שהחשש הוא שישתמשו בחוט התפירה כאחד מחוטי הציצית, והסבירה הגמרא שהפסול הוא משום 'תעשה ולא מן העשוי'. אמנם, אין מדובר בשתי גזירות זהות: הגזירה שראינו בבגד פשתן היתה שלא להטיל בו תכלת (או שלא להטיל בו ציצית כלל), מתוך החשש שמא יתפור ויבוא מכך לא רק לפסול של הציצית, אלא גם למכשול של כלאיים, ואילו כאן הגזירה היא בבגד שחייב בציצית שלא לתפור, מן החשש לפסול של הציצית בלבד.

תוספות (לעיל מ, א ד"ה 'שמא יקרע') טענו שלפי פירוש רש"י גם חכמים המוזכרים בברייתא כאן, יגזרו שלא לתפור במקום שיש בו חשש של כלאיים.

תוספות עצמם חלקו על רש"י, ופירשו שדינם של רב יהודה ורבי מאיר אינו מבוסס על גזירה, אלא על בעיה אמיתית שיש בתפירתה של הכנף מחדש כאשר נקרעה ולא נשתייר ג' אצבעות מחוברות,⁵² משום שהיא נחשבת כפסוקה לגמרי, וממילא בטלה מצוותה, ולכן חיבורה מחדש פסול משום 'תעשה ולא מן העשוי'.

בברייתא המובאת כסיוע לרב יהודה מופיעים שלושה דינים.

בדין הראשון, לפי הגירסא שלפנינו, דעת רב יהודה מתאימה דווקא לשיטת רבי מאיר, ויש לומר שהלכה כמותו משום שהלכה כרבי מאיר בגזירותיו, וזה מתאים לפירוש רש"י שדין זה אינו אלא גזירה. אמנם, הנמו"י גורס שרבי מאיר הוא המתיר לתפור וחכמים הם האוסרים, ואז ההלכה היא כרבים.

⁵² בתוספות מבואר שיש לחלק בין בגד שנקרע כולו, ששם נדרש שיעור גדול יותר של חיבור על מנת להמשיך ולהחשיבו כבגד, כמבואר בזבחים (צד, ב), לעומת בגד שנקרעה ממנו חתיכה, שלדעת תוספות די בשיעור בגד מינימאלי של ג' אצבעות להחשיבה עדיין מחוברת. יש לציין גדר שלישי של חיבור שנדרש לצורך צירוף החלקים לשיעור בגד החייב בציצית, שהוא רק ברוב, כמבואר בסוגיא שלהלן עפ"י תשובת המהרי"ל.

לדין השני שמופיע בברייתא, שאסור להביא חתיכת בגד שתלויה בה ציצית ולחבר אל הבגד, מביא רש"י טעם שנראה קצת אחר: 'דעל כנפי בגדיהם בעינן, וכנף זה לא היה מבגד זה בשעת עשייה'. לכאורה, ניתן היה להסביר גם במקרה זה שהפסול הוא משום תעשה ולא מן העשוי, כפי שכתב רבנו גרשום בפירושו, שהרי בחתיכה של אמה על אמה אין שיעור חיוב בציצית.⁵³ אולם, נראה שרש"י בא להתמודד עם האפשרות שחתיכת הבגד שמביא היתה חלק מטלית בת חיוב שהטיל בה ציצית, ואז עשיית הציצית כן היתה בחיוב,⁵⁴ ובכל זאת פסול, משום שיכנף זה לא היה מבגד זה בשעת עשייה.

המג"א (סי' טו סק"ג) מדקדק מלשון רש"י, שאם היה מדובר בכנף שנחתכה מבגד זה עצמו - לא היתה פסולה, משום שעשייתה היתה בכשרות, ורק כאשר באה ממקום אחר היא פסולה. ונראה שהוא מבין שאין בדברי רש"י דרשה חדשה, אלא הסבר מדוע פסול משום 'תעשה ולא מן העשוי' למרות שנעשה בכשרות על טלית אחרת.⁵⁵ כדברי המג"א מבואר בפסקי הרי"ד.

הדין השלישי שמופיע בברייתא הוא שכו"ע מסכימים שמותר להתיר את חוטי הציצית מטלית אחרת ולהטילם בטלית זו, משום שבכך יש עשייה חדשה על הכנף, ואין בעייה של תעשה ולא מן העשוי, אלא שהברייתא מסייגת, שעל החוטים להיות שלמים, ואם התקצרו משיעורם, אי אפשר להסתמך על כך שהיו כשרים בטלית הקודמת מדין 'גרדומים', שאינו מועיל אלא כאשר היה בהם שיעור מלא בשעה שהוטלו בטלית.

ב. שיטת רב עמרם גאון

הרא"ש הביא בשם רב עמרם פירוש אחר לדין טלית שנקרעה תוך שלוש: כיון דאית ביה שלש על שלש - אית ביה תורת בגד. תוך שלש - לית ביה תורת בגד, וכמאן דליתיה דמי, ואף על גב דתפריה כמאן דפסיק חשיב, ולא רמינן ביה ציצית ואי עביד ביה ציצית לא פטר ליה לטלית. רבנו ירוחם כתב שלפי פירוש זה, אם נשארה הכנף מחוברת לבגד, אפילו כלשהוא - מותר לתפור, משום שאז אינה נחשבת כפסוקה מן הבגד.⁵⁶ הב"י כותב שנחלקו הראשונים בהבנת שיטת רב עמרם, אם פוסל רק את הציציות המקוריות שהיו בכנף שנקרעה, כפי שמשמע מהרמב"ם (א, יח) ומהנמו"י, או

⁵³ כן כתב בפירוש רבנו יהונתן על הרי"ף, שהלך בשיטת רש"י בדין הראשון. ובשו"ת הרשב"א (ח"א ריז) כתב בפירוש, שאם היה בכל חלק בפני עצמו שיעור חיוב בציצית, לא היתה בחיבורם זה לזה בעיה של תעשה ולא מן העשוי.

⁵⁴ ונראה שלכך היתה כוונת המהר"י אבוהב בתמיהתו על הרא"ש שהביא את פרש"י.

⁵⁵ ונראה שכוונת המג"א ליישב בכך את קושיית המהר"י אבוהב הנ"ל.

⁵⁶ הב"י מציין שכן כתב גם המרדכי ברמז תתקמ"ח. אולם, יש להעיר שהמרדכי בסימן תתקמוז פסק כפירוש רש"י בדין נקרעה תוך שלוש, ולכן במקרה זה יאסור לתפור אפילו אם נקרע כלשהוא, וכש"כ אם השתייר כלשהוא. הדברים שעליהם מתבסס הב"י נאמרו ביחס לדין השני של הברייתא, שלא יביא אמה על אמה ממקום אחר, שעליהם כתב המרדכי: 'יודוקא להביא ממקום אחר דודאי ה"ל תעשה ולא מן העשוי אבל אם הוא נקרע למעלה משלשה ועדיין מחובר לבגד מותר לתפור', ובכ"ז הב"י רוצה ללמוד מהם את הגדרים לשיטת רב עמרם בנקרעה תוך ג'.

שיפסול גם ציציות חדשות שיטיל בכנף לאחר תפירתה, כפי ששמע, לדבריו, מדברי הרא"ש.

וכתב בשו"ע (טו, ד) להלכה להכריע כרב עמרם עפ"י הרמב"ם, שהוא מבין שפוסל רק את הציציות הקיימות בשעת התפירה, והיכא דאפשר לחוש לשיטת רש"י ולהמנע מלתפור קרע כלשהוא בתוך שלושה לכנף.